

Şahsuvar (Elazığ) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar

Ferdi GÜZEL

Ağzı araştırmalarının temeli derleme çalışmalarına dayanır. Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllardan başlayarak derleme alanında önemli çalışmalar yapılmıştır.

1963-1982 yılları arasında 12 cilt olarak yayımlanan *Derleme Sözlüğü*, bu alanda yapılmış en önemli çalışmadır. *Derleme Sözlüğü* çok önemli bir çalışma olmasına rağmen bazı eksikleri de vardır. Çalışma, alanında uzman olan kişilerin derlemeleri ile değil, gönüllülerin gönderdiği fişler ile oluşturulduğu için birtakım hatalar meydana gelmiştir (Akalin 2002:42). Bazı derleyicilerin derleme adı altında, yazılı kaynaklardan aldıkları kelimeleri gönderdikleri, fişleri okumak ve fişlerde yer alan kelimeleri değerlendirmek ile ilgili bazı hataların olduğu tespit edilmiştir (Eren 1988:199-203).¹

Derleme Sözlüğü ülkemizde konuşulan ağızların bütün kelime hazinesini kapsamamaktadır. *Derleme Sözlüğü*'ne bazı illerden çok az fiş gönderilmiş, bazı kelimeler ise çok yaygın bir kullanıma sahip oldukları hâlde sadece bir veya birkaç yerden gönderilen fişlerde yer almıştır. Hikmet Koraş, bu durumu “bütün yörelerdeki insanların derleme faaliyetine aynı hassasiyeti göstermemesi” olarak değerlendirmektedir. Yazar, “Eğer bütün bölgelerdeki insanlar aynı hassasiyetle bu çalışmaya iştirak etselerdi *Derleme Sözlüğü*'ndeki pek çok kelimenin Anadolu'nun hemen her yerinde birbirine yakın anlamlarda kullanıldığını görecektik. O zaman Türkçenin Anadolu'daki söz varlığı tam manasıyla tespit edilmiş olacak ve bu kelimeleri türeten yapım eklerinin işlekliliğini de tam olmasa bile büyük oranda tespit etmiş olacaktık.” demektedir (Koraş 2002: 172-173).

Özellikle son yıllarda “*Derleme Sözlüğü*'ne Katkılar/ İlaveler” başlığını taşıyan, ülkemizin çeşitli yerlerinden derlenen kelimelerin ele alındığı makalelerin sayısı çoğalmaktadır. Yine son yıllarda bazı illerimizin ağız sözlüklerinin hazırlanmış olması

¹ Eren, “Sırça Köşkte.. .Başlangıç” adlı bu makaleden sonra, “Sırça Köşkte” başlığını taşıyan dört makale daha yayımlanmış (1990,1992,1993,1995), bu makalelerde *Derleme Sözlüğü*'ndeki yanlış okunmuş kelimeler üzerinde durmuştur. Eren'in bu makaleleri *Derleme Sözlüğü*'ndeki yanlışların azımsanmayacak kadar çok olduğunu göstermektedir.

sevindirici bir gelişmedir.² Bu makaleler ve ağız sözlüklerinde, *Derleme Sözlüğü*'nde olmayan pek çok kelime tespit edilmiştir. Bu malzemelerin değerlendirilerek *Derleme Sözlüğü*'nün genişletilmiş yeni basımının yapılması, Türkiye Türkçesi ağızlarının bütün kelime varlığının tek bir yerde toplanması açısından hayati bir önem taşımaktadır.

Teknoloji ve bilim hızla gelişmekte, her gün pek çok kavram ortaya çıkmaktadır. Her bilimsel gelişme, ülkemize giren her teknolojik araç beraberinde pek çok yabancı kelimeyi de getirmekte, dilimiz âdeta yabancı kelime istilasına uğramaktadır. Hem dilimizi istila eden bu yabancı kelimelere karşılık bulmak, hem de ortaya koyduğumuz ürünleri ve kavramları isimlendirmek için Türkçe kelimelerden terim üretilmesi zorunludur. Ağızlarda kullanılan kelimelere ve gramer şekillerine başvurmak terim üretmenin en önemli yollarından biridir.

Ahmet Buran, “Yazı dilinin konuşma dilinden alacağı asıl şeyler morfolojik unsurlar ve bu unsurların işlevleri ile doğrudan kelimelerin kendileridir. Özellikle eklerin kullanım mantığı, biçimleri ve işlevleri konusunda ağızlardan yararlanılabilir.” diyerek ağızlarda eklere yüklenen yeni ya da farklı işlevleri ve kullanılabilir kelimeleri yazı diline kazandırmanın dilimizi ve dilimizin söz varlığını zenginleştireceğine vurguda bulunmaktadır (Buran 2008: 206-207). Buran’a göre, “Derlenen kelimelerin yazı veya konuşma dilinde kullanılması derlemenin tek amacı değilse de en önemli amaçlarından biridir” (Buran 2008: 208).

Elde çok malzeme olmasına rağmen ağızlardan yeterli derecede yararlanılmaktadır. Bunun en önemli sebepleri, hangi kelimelerin Türkçe köklere dayandığı konusunda bir çalışmanın yapılmamış, *Derleme Sözlüğü* ve diğer ağız malzemelerinin kavramlar dizinin henüz oluşturulmamış olmasıdır (Zülfikar 1991: 176; Erten 1999: 104).³

Anadolu ağızlarındaki söz varlığından yararlanma daha çok kişisel çabalarla gerçekleştirilebilmiş, rastlanan ilgi çekici sözler, *Türkçe Sözlük*'e hlk. kısaltmasıyla aktarılmıştır (Zülfikar 1991: 177). *Köken, özek, töz, çalgın, utku, oylum, yolak, sergen* gibi ağızlardan alınarak yazı diline kazandırılan pek çok kelime bugün yazı dilinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ahmet Buran'ın yaptığı bir incelemeye göre *Türkçe Sözlük*'ün 1988 baskı-

2 Son yıllardaki ağız çalışmaları hakkında toplu değerlendirme ve kaynaklar için bk.: Tuncer Gülensoy-Ercan Alkaya, *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yay., Ankara, 2003; Reşide Gürses, “Türk Dil Kurumunda Yapılan Ağız Çalışmalarına Genel Bir Bakış”, *Türk Dili*, S: 607, s. 175-188; Ahmet Büyükakkaş, “Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme”, *Turkish Studies*, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/4, Summer 2009, s. 184-195.

3 Erten'in bildirisinden sonraki tartışma bölümünde, A. Bican Ercilasun, “Yabancı Kelimelere Karşılıklar Komisyonu olarak biz ağızlardaki kelimelerden faydalanmak istiyoruz ama, elimizdeki kaynaklar buna yetmiyor.” diyerek eldeki ağız malzemelerinin kavramlar sözlüğünün olmamasından kaynaklanan sıkıntıyı dile getirmiştir.

sında halk ağzından derlenmiş 1673 kelime yer almaktadır (Buran 2008: 208). Ağzlarımızda yazı diline kazandırılacak daha pek çok kelime vardır. *Derleme Sözlüğü*'nün genişletilmiş yeni basımı yapılır ve kavramlar dizini oluşturulursa ağzlarımızdan yazı diline kelime kazandırmak daha sistemli bir şekilde yapılabilecek, yazı dilimiz zenginleşecektir.

Ağzlarımızda keşfedilmeyi bekleyen pek çok kelime vardır. Biz de ağız araştırmalarına ve dilimizin söz denizine katkıda bulunmak amacıyla Elazığ ili merkez Şahsuvar köyünde derleme faaliyetinde bulunduk. Çalışmamız derlediğimiz bu söz varlığına dayanmaktadır.

Burada yer alan söz varlığı genellikle orta yaşın üstündeki kişilerden derlenmiştir. Bu da ağız çalışmalarına hız verilmediği takdirde pek çok kelimenin derlenmeden kaybolup gideceğini göstermektedir.

Makalede yer alan ifadelerle yakın bir kullanım *Derleme Sözlüğü*'nde var ise bu ifadeler ilgili kelime veya kelime grubundan sonra DS. kısaltması ile birlikte parantez içinde gösterilmiştir.

Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan kelime ve kelime grupları:

- ağızbağız:** Ağzına kadar, tamamen (dolu).
- ağzından et-:** Birinin taklidini yapmak (DS. *ağız eğmek*).
- ah et-:** Vurmak (çocuk dili).
- akgılına buhart-:** Hatırlatmak.
- akgıllan-:** Göz kulak olmak, mukayyet olmak, bakmak.
- alı bahan yeşili sahan/ alı benim yeşili senin:** Gökkuşluğu (DS: *Yeşili benim, allı yeşil, allım yeşilim*).
- alibaba:** Peygamber devesi.
- aligıran başkesen:** Kabadayı, eşkiya.
- alti sal üsdi göpbüç:** İçinden çıkılması zor durum.
- amanı kesil-:** Bir şeyin bir an önce olmasını istemek, acele etmek; hastalığın insana büyük acı vermesi.
- annamaz:** Münasebetsiz.
- anuh süpürgesi:** Süpürge yapmak için kullanılan yabani bir bitki.
- arı piri olma-:** Utanma duygusuna sahip olmamak, arsız olmak.
- arhaguyli:** Sirtüstü.
- aspun et-:** Yılan ve böceklerden korunmak için okunmuş su veya tuzu eve serpmek (DS. *avsunna-: Zehirli hayvan sokmalarına karşı okuyup üfleyerek başışıklık kazandırmak*).
- arsuz gülme:** Kontrol edilemeyen, durdurulamayan gülme.
- aşih:** Çingene. Roman
- aşurama-:** Akıl edememek, aklı ermediği için, yaşının küçüklüğü sebebiyle yanlış yapmak.
- ayruh çayruh:** Dağınık, düzensiz, dayaksız, çürük.
- ataş et-:** Ateş yakmak.
- ataş tökül-:** Çok sıcak olmak.

- baçıldat-:** Şapırdatmak, şapur şupur yemek; sesli bir şekilde öpmek (*DS. baç etmek: Öpmek*).
- bağ büşür-:** Toplanan üzümleri pestil, sucuk vb. yapmak için kaynatmak.
- bağbekmezi:** Üzüm pekmezi.
- barmahcıl:** Çorap vb. dickerken iğnenin parmağa batmasını engellemek amacıyla işaret parmağına takılan deri kılıf.
- başa çihad-:** Tamamlamak, bitirmek.
- belek beşşik:** Benekli, alacalı bulacalı, yüzün yara bere olmuş durumu.
- beli burhu gırıl-:** Çok yorulmak (*DS. beli ayrılmak, beli bikımı ayrılmak*).
- bellin-:** Belli olmak.
- bellisüz:** Belirsiz, meçhul.
- bellit-:** İşaretlemek, işaret koymak.
- bemirat:** Şanssız, zavallı.
- bendeke:** Hayvanın iki yanına bağlanan yük.
- bepbo gekgo:** “Bepbo gekgo vah vah vah.” diye öttüğü ve bir zamanlar insan olduğu söylenen bir kuş.
- besse:** Çirkin, ucube.
- beşbetar:** Çok kötü, çok fena.
- beş çizgilar:** Bozuk para ile oynanan, bozuk parayı başlangıç çizgisinden, yere çizilmiş kutucukların içine atmaya dayalı bir oyun.
- beşşeret:** Çirkin, ucube (*DS. beşil beşarat*).
- bevlar:** Yanlamasına, yandan, paralel.
- beyhut:** Bayılmış, kendini kaybetmiş.
- bezeklen-:** Süslenmek.
- bezenip düzen-:** Süslenmek.
- bit bit et-:** Kimsenin duymayacağı şekilde konuşmak, söylemek (*DS. bitbit: Geveze*).
- bidene:** Sakın.
- bi gırhıl-:** Aynı özellikleri taşımak.
- bi lohma:** Biraz.
- bi öğden:** Bir taraftan, bir yandan.
- birelere pörk tik-:** Çok marifetli olmak.
- birezim:** Biraz, birazcık.
- bi yığın:** Çok, çok fazla.
- bola töke:** Bol bol, fazlasıyla.
- buhart-:** Düşürmek.
- büldürme-:** Belli etmemek, fark ettirmek.
- büryan ol-:** Yanmak, kavrulmak.
- cecit:** Yeni.
- cengeri:** Pas yeşili.
- cıst:** Damanın bir türü, dörde bölünmüş bir kareden oluşan bir yüzey üzerinde altı taşla oynanan bir zekâ oyunu.
- cibiliyet:** Huy, karakter, soy.
- cibiliyetsüz:** Karakterersiz, soysuz.
- cincücügi:** Ufak tefek, çelimsiz insan (*DS. cincüvez, cincoloz*).
- cino:** Çok haylaz ve uyanık çocuk.
- cuvab et-:** Yapılan işten vazgeçmek.
- cücük çihad-:** Bir yere yerleşmek, bir işte dikiş tutturmak.
- çağa çoluh:** Çoluk çocuk.
- çahmah atdım tarlaya:** Birdirbire benzeyen bir oyun.
- çalo:** Saldırgan, kaba.
- çatla-:** 1.Yemek yemek (sevilmeyen, is-

- tenmeyen kişilerin yemesi için kullanılır) 2. Doğum yapmak (hayvanlar ve sevilmeyen kimseler için).
- çekdür-:** Çiftleşme zamanı gelen ineğin boğaya götürülmesi.
- çellik çubuh:** Çelik çomak.
- çerme çürük:** İşe yaramaz.
- çingirahli gatr:** Deli gibi hareket eden kimse.
- çimali:** Süslü, hanım (kız).
- çızıya goma-:** Kimseyi saymamak, saygı göstermemek.
- çohi çohi:** En çok, olsa olsa.
- çolle:** Beceriksiz, serseri.
- çomo:** Saya-saya töreninde eski elbiseler giydirilip boyanarak tanınmaz hâle getirilen kişi.
- çor deg-/ çor çih-:** Ağır hasta olmak, hastalıktan tükenmek.
- çöteli beginin oğli:** Savurgan, çok para harcayan kimse.
- çul çaput:** Paçavra, eski püskü bez veya giysi.
- dağanuği:** Kekik.
- dalda bicah:** Kuytu.
- defter tut-:** Evlendirilecek kızın ailesi tarafından erkek tarafının alacaklarının listelenmesi.
- değişil-:** Değişmek, farklılaşmak.
- de-:** Karışmak, ilişmek, müdahale etmek (genellikle olumsuz kullanılır.)
- demededen/demedene:** Sahi, yeri gelmişken, hatırlamışken.
- demini al-:** Çok yorulmak.
- dersin:** Sanki, acaba.
- desinner:** Gösteriş.
- dılav:** Gözelerin yanında hayvanların su içmesi için yapılan gölcükler (*DS. dilavı:10-15 litre su alabilen küçük küp*).
- dılav:** Sürülerin karışmasını engellemek için koyunların kulağına, kesme veya dağlama yolu ile konulan işaret.
- dırik:** Yapışkan diken, çalı, böğürtlen ağacı.
- dızziklenme:** Yerinde duramama, taşkınlık.
- diddiklen-:** Süslenmek.
- dilikle-:** Dilimlemek.
- dinim gavura gide:** Yemin sözü. (Kalıplaşmış bir şekilde, sadece 1. tekil şahıs ve istek kipi ile kullanılmaktadır.)
- disgelen-:** Titremek, hareketlenmek, korkudan veya tiksintiden tüylerin diken diken olması (*DS. diskinmek*).
- diş bütür-:** Çocuk diş çıkarmak.
- doddazi:** Serseri, avare.
- doğma:** Öz, aynı anneden olan.
- dollo:** Serseri.
- domo:** Ayakta durmak (bebekler için).
- doncana:** Devamlı, durmaksızın, ancak.
- dono:** Salak, somurtkan, asık yüzlü.
- donuh-:** Şaşırmak, donup kalmak (*DS. donuşmak*).
- donuşluh:** Don, buzlanma.
- doşdodah:** İri, sarkık dudaklı, çirkin.
- dotdilik mama:** Kukla, bir çubuk üzerine çaput geçirilerek yapılan basit kukla, bostan korkuluğu (Yağmurun uzun süre yağmadığı zamanlarda çocuklar dotdilik mama adı verilen

kukla ile bütün köyü dolaşır, “un, yağ, bulgur vb.” toplayarak topladıklarını bir eve götürürler. Ev sahibi toplanan malzemedan yemek yaparak çocuklara yedirir. Yemeğin ardından yağmur yağacağına inanılmaktadır.)

dögen: Su kenarlarında bulunan yassı, parlak taş.

dögenle-/ dögen et-: Çamur yüzeylere, çanak, küp gibi çamurdan yapılmış eşyalara çatlamalarını önlemek için dögen taşı sürmek.

döşşek yesiri: Yatalak.

duz çevür-: Hasta kişinin başının üstünde bir avuç tuzu dua ederek çevirmek. (Nazara iyi geldiğine inanılır.)

duz isodi: Turşu.

düğeş: Çalı yığmaya yarayan çatal ağaç.

düşert-: Düşürmek.

eç: Pis, kirlî (çocuk dili).

eggan/eggane: Kurban olayım/ kurban olduğum anlamında bir sevgi hitabı.

egidi: “Öf, yeter artık” anlamında usanç bildiren bir ünlem.

elde: Hemen, anında.

el yaha-: vazgeçmek (DS. *el yumak*).

elli töreli: Usulüne uygun, töreye uygun.

emek yemek: Emek vermek, zahmet çekmek.

esgil-: Eskimek.

essahcıl: Sahici, taklit olmayan.

eşüşdür-: Eşelemek, incelemek, karıştırmak, araştırmak.

etini bük-: Çimdikleme.

evelahır: Baştan beri, her zaman.

eveli: Eskiden, bir zamanlar.

farıh gel-: Vazgeçmek (DS. *farımak*).

felankes: Filan kimse, biri.

fırkana goy-: Sıkıştırmak, bunaltmak, hareket etmesini engellemek vb.

fırsantla-: Birinin açığını aramak, birini dövmek veya zarar vermek için bahane aramak.

fısdik atmak: Neşe içinde oynama, sıçrama (hayvanlar için).

fısdiklen-: Alınmak, küsmek.

fitfitik: Çok hareketli, yerinde duramayan (kişi) (DS. *fitfita: Civelek, bir dalda durmayan*).

filinç: Kabuğu soyulmuş kavak tomruğu.

fize: Feryat, figan (DS. *fıza fıza: acı acı bağırma ve ağlamayı anlatır*).

gab bezi: Bulaşık bezi.

gaburgasi galın: Mağrur, minnetsiz.

gagguza: Topaç.

gambalah: Çaresiz ve şaşkın bir biçimde ne yapacağını bilemeyen kişi, kar veya yağmur yağdığında uçamayan keklik (DS. *kambalak avı: Karlı havada yapılan keklik avı*).

gambılo: İri, büyük (DS. *gabalak, kabalak*).

ganduruğuçi: Yalancı, düzenbaz (DS. *kankırıtçi*).

gangılık: Dam, çatı kapısının üstüne yağmuru karı önlemek için yapılan örme, eski evlerde dama bırakılan mutfak penceresi.

gapi gonşi: Konu komşu.

gari guri: Kadın taifesi.

garşi get-: Karşılmak.

gavulda-: Canı yanan köpeğin çıkardığı ses (mec. Canı yanmış köpek gibi bağırmak; ağlamak.)

geçekçi: Hakiki, orijinal.

gere ganlari gayna-: Birine birdenbire sıcak, ilgili davranmaya başlamak.

gerelleme: Tahmini, el yordamı ve göz kararıyla.

gerelt-: Abartmak, olduğundan kötü göstermek, hastalığı vb. büyütme.

getütdür-: Getirtmek.

geyip bilici: Müneccim, falcı.

gezengi: Ağaç yapraklarına zarar veren bir böcek (*DS. gezenti, gezente: Sebze-lerde, en çok baklada bulunan bir çeşit böcek*).

gezzil bağla-: Ateşli hastalığı olanların koluna -şifa olacağına inanıldığı için- keçi kılından yapılmış bir ip bağlamak.

gıçgırırh: Çok gezen.

gıjagıj: Çok sıcak.

gıjldamak: Bağırarak, edepsizlik yapmak.

gıjultı: Bağırma sesi, gürültü.

gıkgırık: Soğuktan kaskatı kesilmiş, çok zayıf (*DS. kıkdamak: Ölmek, soğuktan donmak*).

gılbaş: Baş açık, başını örtmeden.

gılele: Fırtına, hortum.

gırdığaşdı: Üçkâğıtçı, dalavereci.

gırhdügme: Yarım kollu, çok düğmeli erkek yeleği.

gıyemet kimin: Çok fazla.

gız gız: Kadınların kullandığı, yazıklanma bildiren bir ünlem, vah vah.

gızerik: Yabani bir ot.

gizliyetten: Gizlice.

goc et-: Yeni doğan yavruyu anasının memesine alıştırmak.

goçgoçık: Yer elmasına benzeyen, yenilen bir bitki (*DS. goçgiç: Yer elması*).

gokguzlan-: Horozlanmak, kabadayılık etmek, efelenmek.

gol at-: Gezmek, tur atmak.

gongof: Cevizin bütün çıkan içi.

goruh şerbeti: Olgunlaşmamış üzüm ile yapılan tadı ekşi bir şerbet.

görmeçeluh: Ev yapan veya alan kişiye götürülen hediye.

götüreme-: Tahammül edememek, katlanamamak 2. kıskanmak, çekememek (*DS. götürüm: Dayanma, tahammül; götürümsüz: Kıskanç*).

göz aydını: Doğum, düğün, askerden gelme vb. önemli durumlarda yapılan hediye ziyareti.

göz gurdi: Sevilmeyen, istenmeyen kişi.

göz güllesi: En çok sevilen, güvenilen kimse.

gözünün gurdi öl-: İsteddiği arzuladığı şeyi yemek, istediği bir şeyi elde etmek.

gözyummacıl: Saklambaç (*DS. göz yumması*).

gulunç yelegi: İç yelek.

gum ol-: Düşmek (çocuk dili).

gurbet köçi: Eşyaların karmakarışık, darmadağın durma hâli.

gursağı geniş: Kendine söylenen kötü sözlere aldırmayan (*DS. gursahsız*).

güjüldemek: Şimşek çakmak, şiddetli bir ses çıkmak.

- güjülti:** Şimşek sesi, şiddetli ses.
- gülümsele-:** Gülümsemek.
- güngül:** Kökü yakacak olarak kullanılan dikenli, toparlak bir bitki.
- halbahal:** Kolay kolay (*DS. halberi*).
- halbur hurmasi:** Kalburda şekillendirilip yapılan bir tatlı, lokma.
- hallamedet:** Karmaşa, yaygara.
- haldar:** Yaprakları sarma için kullanılan bir ot.
- hama hama:** Hemen hemen.
- hapbo:** Mama, yemek (çocuklar için) (*DS. hapıcık: Çocuk dilinde bir lokma, bir yudum*).
- haris gal-:** Özlemek, arzulamak (*DS. haris: Merak, heves, istek*).
- hassa hoş:** İyi, iyice, güzelce.
- haveç:** Lahmacun vb. yemek için hazırlanan iç malzemesi.
- hayhuy:** Hengame, gürültü (*DS. haydır huydur; DS. hay: Seslenme, bağırma*).
- hebersüzden:** Habersiz bir şekilde, aniden, birdenbire.
- hecüt mecüt:** Eciş bücüş, ufak tefek, biçimsiz.
- heç heçine:** Boşu boşuna.
- heçme degül:** Hiç değilse, bari.
- hefiri sıçra-:** Çok korkmak, ödü patlamak.
- helal zülal:** Helal.
- heram teram ol-:** İsrâf olmak, boşa gitmek (yemek vb.) (*DS. alam taram olmak: Darmadağınık, karmakarışık olmak, perişan olmak, dağılmak, ayrılmak*).
- heremiz:** Her birimiz.
- hersi çih-:** Sinirlenmek.
- hetdene:** Şimdilik.
- heybet:** Tipi bozuk, çirkin, ucube.
- heye yoğa:** Olur olmaz, vara yoğa, her şeye.
- hıdik olmak:** Tik, bir şeyi sürekli yapıp alışkanlık hâline getirmek.
- hıl hıl et-:** Bir nesnenin bir parçasının sallanması (kırık kol vb.)
- hınc ol-:** Çok yorulmak.
- hıramkeşem:** Kavga döğüş.
- hırdıç:** Bahçe, tarla gibi yerlerde ağaç dalı ile yapılan küçük kulübe.
- hışamur etmek:** Çok yormak, feci bir şekilde dövmek.
- hışılta:** Sır, gizli işin hissedilmesi.
- hızıklı:** Nefesi kesilen, nefes almakta zorlanan kişi.
- hofli:** Öfkeli, çok korkulan kimse.
- horozabinen:** Cin.
- hurd ol-:** Tükenmek, çok yorulmak.
- hurma:** İğde ağacının meyvesi.
- huya gel- / huya cine gel-:** Çok korkmak, korkudan aklını yitirecek hale gelmek.
- huylan-:** El ve parmak temasından rahatsız olmak, kuşkulanmak, huysuzlaşmak.
- içerli:** Hassas, duygusal.
- iki dinni:** İki yüzlü.
- imanibillah:** Ağzına kadar (doldurmak), tamamen (*DS. imanı: Çok*).
- im tim (imi timi yoh/ne imi var ne**

- timi):** İz, belirti (DS. ünü tünü; DS. tim: Kalıntı,eser,im).
- iri küfte:** Harput köftesi, bulgur ve kıyma ile yapılan yöresel bir yemek.
- isgelini ver-:** Cezalandırmak, dersini vermek, ağzının payını vermek.
- isotlan-:** Acı duymak.
- israh:** Islık.
- işgene:** Kavurma ve kavrulmuş soğan ile yapılan sulu bir yemek. Bu yemeğe kuru maydanoz serpilir ve tandır ekmeği doğranır.
- itden ac, ilandan çıplah:** Çok yoksul.
- iti az-:** Çok elverişsiz hava şartlarında evden dışarı çıkmak.
- it otar-:** İşsiz güçsüz dolaşmak.
- kakamaç:** Çok zayıf, cılız, ayakta duramayan (DS. kakami, kakamit, kakaç).
- keçe bişür-:** Kuzu yününi ayakla ve gögüsle vurarak düzleştirmek.
- kefet-:** Sevinmek, mutlu olmak.
- kehnat-ı kürrac:** Kainat, dünya.
- kelarduç:** Hayvanların yediği bir dağ otu.
- kelhot:** Çirkin, ucube, sevimsiz.
- keri:** Tuluğa geçirilen yaklaşık bir metre uzunluğunda üç-beş cm. genişliğinde sopa.
- kında kıstik:** Daire içindeki bir taşı dairenin dışına çıkarmaya dayalı bir oyun.
- kırre:** kulağı küçük hayvan (DS. kıra: Küçük).
- kıspis et-:** Gizlice konuşmak, dedikodu yapmak.
- kıtımıt:** Cimri, eli sıkı.
- kirkor:** Samanı yapılarak hayvanlara yem olarak verilen bir ot.
- kitli:** Kilitli.
- komo:** Şişman.
- koraman:** Yenilen yabancı bir ot.
- korfehem:** Dikkatsiz, sakar.
- kölgesi ağır:** Babayiğit, ağır başlı, saygın.
- kundik:** Ağacların ve odunsu bitkilerin kurumuş kökü.
- külbele-:** Çapalamak.
- külümden:** Tamamen.
- küp uçutduran:** Cadı, çok fena (kız, kadın) (DS. küpe binmek: Büyücülük, cadılık yapmak).
- leh düş-:** Aşırı derecede yorulmak.
- lıp:** Ezilmiş, çok yumuşamış (meyve, sebze).
- lızzik:** Parça, tike.
- longa:** Tahterevalli.
- mamısger:** Dallarından ağızlık yapılan bodur bir ağaç.
- meymenetsüz:** Çirkin, ucube, kılıksız (DS. meymenet: Kılık).
- meyre:** Saf, akılsız.
- marguros:** Erkek keklük.
- mosdura:** Tipi ve kıyafeti gülünç olan, rezil, kepaze.
- mümkünsüz:** İmkânı olmayan, yoksul.
- müzmehel olmak:** Çarpılmak, yerle bir olmak (DS. müzmehel: İçkili, sarhoş; müzmahal: 1. İşe yaramaz duruma gelmiş 2. Yitme, yok olma).
- nacar:** Marangoz.
- neçe bi:** Ne zamana kadar, daha ne kadar.
- neçe ki:** -madığı sürece, her ne vakit.

nefes/pis nefes: Nazar, göz değmesi.

neh-d-i çer et-: Her yolu denemek, elden gelen her şeyi yapmak.

nene gömmece/gömme gömmece: Çelik ve çomak ile oynanan ebenin beline kadar toprağa gömüldüğü bir oyun.

neşi: Toy, küçük, cahil (*DS. naşı: Bir işin yabancı olup o işi beceremeyen*).

nırh gur-: Plan yapmak, planlamak.

nini-: Ne yapmak, ne eylemek (“Yapacak bir şey yok, elden ne gelir. Senin umurunda mı?” anlamlarında hep istek kipi ile kullanılır).

nizamını al-: Dersini almak, hastalanmak.

nizamını vermek: Ders vermek, cezalandırmak.

nizamla-: Dersini vermek.

nöşe: Hayvanları işaretlemek için kullanılan bir tür boya.

olumli: Gelişmiş, derli toplu, gürbüz (çocuk) (*DS. oluşlu: Sağlıklı, sağlığı yerinde*).

oluşi: Oldu olası, başından beri.

onda: Orada.

oynaçaluh: Şakalaşma, eğlenme.

o yani: O tarafa, o tarafa doğru.

ögüni: O gün, geçen gün.

ögüni al-: Şımartmak, yaramazlıklarına ses çıkarmamak (çocuk için).

pak olma-: Uslanmamak, çekinmemek, bildiği gibi davranmaya devam etmek.

paki olma-: Korkmamak, çekinmemek.

partüsti: Yüzüstü, yüzükoyun.

pelo: Zil tarafı dümdüz olan aşık kemiği.

peş getir-: Birini yapılanlara -yalancı- şahit göstermek (*DS. peş götürmek: Uygun biçimde karşılık vermek (söz için)*).

pıncık: Kökü yakacak olarak kullanılan yabancı bir bitki.

pormutlan-: Yıpranmak, tüylenmek (elbise, kilim, halı vb) (*DS. pormut: 1. Kumaş ya da elbise kırışığı 2. Yonga, kıymık ya da tahtaların yüzeyindeki pürüz*).

pörkü pörke gat-: Kavgada kahramanlık göstermek, düşmanı perişan etmek.

pufiklen-: Yanık sebebiyle derinin kabarması, su toplaması.

rak rak: Tak tak, kapı çalma sesi.

remil at-: Remil falına bakmak.

rıpbö: İri yarı, uzun.

rıçık: Kök.

rıçıklen-: Kök salmak.

rut et-: Ağaçtaki meyvelerin hepsini toplamak.

sabbasi: Ertesi sabah.

sabatdan: Sabahleyin.

sakgal et-: Asmanın dallarını kesip toprağa gömerek yeni kökler elde etmek.

sallik: Yassı, sal gibi küçük taş.

sarı sancı: Bir akciğer hastalığı.

saya saya: Baharın gelişini kutlamak için yapılan bir tören. Köyün gençleri bir arkadaşlarını boyayıp ona eski püskü bir kıyafet giydirir. Bu kişiye “Çomo” adı verilir. Köyün gençleri Çomo ile beraber bütün köyü dolaşır. Grup köydeki her evin önünde durur ve kapıyı çalar. Ev sahibi kapıyı açınca hep

- bir ağızdan “*Saya saya sekgiz aya dolanduh gelduh dokguz aya kırh çille gırh da peçe gırh da gele geçe payamlar çiçek aça.*” derler. Her evin sahibi “*Çomo göynün ne ister?*” diye sorar. Çomo da “*Un, yağ, bulgur, şeker, orcik, ceviz ...*” der. Toplanan malzeme yemek yapılıp yenir. (DS. *saya gezmek: İlginç giysiler giyip çeşitli görünümümlerle gece evleri dolaşarak aldatmacalı bir çeşit oyun oynamak, beklenmedik davranışlar yapmak.*)
- serej:** Boynu kara olan hayvan.
- serkul:** Çoban keçesinin şapkası.
- sıçan dermani:** Fare zehri.
- sıkgı:** Patpatik ağacı ile yapılan bir tür çocuk silahı.
- sırlı sıtrli:** Ağzı sıkı, sır tutan.
- sıtar et-:** Korumak.
- siyesi:** Siyasetçi gibi davranan, nabza göre şerbet veren kişi.
- soni soni:** En sonunda, er geç.
- sorma:** Doğum vb. önemli olaylarda götürülen hediye.
- sos olmak:** Şuurunu kaybetmek, aptallaşmak.
- sosse:** Aptal, akılsız (DS. *sosey, susey*).
- subaha:** Gelinin yüz açım günü.
- su suvar-:** Bahçe, tarla sulamak.
- susuz-:** Susamak (DS. *susazmak*).
- sükut:** Sessiz, sakin, akıllı (insan).
- sülügan:** Sütleğen.
- süpelek:** Ortada çok gezen, itibarı olmayan.
- şakgal:** Eski püskü, özensiz giyinen (DS. *şekkal: Eski ayakkabı*).
- şapbo:** Giyinmeyi bilmeyen, üstü başı perişan (DS. *şapi: Biçimsiz*).
- şer ol-:** Bela olmak.
- şevün:** Gece yatırılan hayvanların sabaha doğru otlatılmaya kaldırılması.
- şıpına rasgel-:** Gazabına uğramak, ters tarafına denk gelmek.
- şıldan:** Küçükbaş hayvanların midesi ile bağırsağı arasında yer alan ve peynir mayası olarak kullanılan parça, geviş getiren hayvanların ikinci midesi.
- şıldan:** Kuşburnu.
- şilece:** Bulgur, fasulye, sebze ve çeşitli otlarla yapılan bir tür çorba.
- şivot:** İnsanlara sevdiği kimselerin suretinde görünerek onları kandıran, evlerinden uzaklaştıran kötü ruh.
- tasdığına yet-:** İyice anlamak, vakıf olmak.
- tasıl olmak:** Hâsıl olmak, meydana gelmek.
- tat etmek:** Uyumak (çocuk dili).
- tecip gal-:** Şaşır-.
- tene fasulye:** Kuru fasulye.
- tene tene ol-/tenelen-:** Kibirlenmek, kendini bir şey sanmak.
- tepeguyli:** Tepeüstü.
- tevekeli:** Saf, akılsız (DS. *tevekkal: Deli gibi, kaçık*).
- tevrüzü gül:** Küçük, beyaz, çok güzel kokan bir gül türü.
- tezürle-:** Terslemek, azarlamak.
- tikancıl:** Yenilen yabancı bir ot, şileceye konur (DS. *dikencük*).

- toruntaht:** Torununun torununu gören yaşlı kimse.
- tosgo:** Şişman.
- tuduni:** Dutun dövülmesi ile yapılan bir yiyecek.
- tutbocigi:** Tırtıl.
- tutguşi:** Dut yiyen bir tür kuş.
- uçuçi:** Uğur böceği.
- urli usdupli:** Terbiyeli, düzenli, temiz.
- urumtudi:** Karadut.
- ussulcana:** Usulcacık, yavaşça.
- üf ol-:** Yanmak (çocuk dili).
- vece geçme-:** Yapılan bir işe değer verilmemesi, işin umursanmaması (DS. *vecine olmamak: Aldırış etmemek; vecinde olmamak: Umurunda olmamak*).
- ververan:** Harap, viran, yıkık.
- vırttik:** Geveze, boşboğaz (DS. *vırtlak*).
- vuruci gırcı:** Külhanbeyi.
- yaha yahaya gel-:** Karşı karşıya gelmek, kavga etmek üzere olmak.
- yarıbayarı:** Yarı yarıya.
- yari gece:** Gece yarısı.
- yarım yurum:** Hastalıklı, sakat.
- yayım yap-:** Her tarafa duyurmak, faş etmek.
- yazuğu gel-:** Acımak.
- yena:** Şaşırma bildiren bir ünlem.
- yerişdür-:** Yetiştirmek, büyütme, ulaştırmak.
- yer mühürlen-:** Güneş battıktan sonra çocukların sokağa çıkmaması için söylenen bir söz.
- yırtılmak:** Çok şiddetli bağırarak ağlamak.
- yoysam ki:** Oysa, meğer
- zalazort:** Elinden iş gelmeyen, beceriksiz.
- zar at-:** Tavuk, yumurta kabuğu tam oluşmadan yumurtlamak.
- zerik ol-:** Çok susamak, çok su içmek.
- zımazım:** Ağzına kadar (dolu) (DS. *zımbazıp, zımbazı*)
- zoğlan-:** İğne, diken gibi sivri bir şey batmak (DS. *zoğlamak: Dilmek, uzunlamasına kesmek; dövmek*)

Kaynaklar

- Akalın, Şükrü Halûk (2002), "Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu", Temmuz, *Türk Dili*, S: 607, s. 1-58.
- Buran, Ahmet (1997), "Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılıklı İncelenmesi ve Bu Konu İle İlgili Sorunlar", *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, TDK Yayınları, Ankara, s. 89-96.
- Buran, Ahmet (2008), "Konuşma Dili-Yazı Dili İlişkileri ve Cumhuriyet Devrinde Yazı Dilinin Ağızlardan Aldığı Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme", *Makaleler*, (hızlı:Ercan Alkaya, S.Kaan Yalçın, Murat Şengül), *Turkish Studies Publication Series V*, Ankara.
- Büyükkakış, Ahmet (2009), "Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme", *Turkish Studies*, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/4, Summer, s. 184-195.

- Derleme Sözlüğü* (1963-1982), C. I-II-III-IV-V-VI-VII-VIII-IX-X-XI- XII, TDK Yayınları, Ankara.
- Eren, Hasan (1998), "Sırça Köşkte... (Başlangıç)", *Türk Dili*, S. 442, s. 188-207.
- Erten, Münir (1999), "Ağızlarımızda Yaşayan ve Kaybolmak Üzere Olan Kelimelerimizi Yeniden Kazanmak", *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, TDK Yayınları, Ankara, s.97-106.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1999), "Ağız Bilim Araştırmalarının Gerekliliği", *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, TDK Yayınları, Ankara, s.4-13,
- Gülensoy, Tuncer; Alkaya, Ercan (2003), *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Koraş, Hikmet (2002), "Derleme Sözlüğüne İlaveler", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.:12, s. 171-209.
- Şanlı, Cevdet (1997), "Kırklareli, Erzurum ve Artvin İllerimizden Derleme Sözlüğü'ne Katkılar - I", *Türk Dili*, S.: 552, s. 542-547.
- Zülfikar, Hamza (1991), *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yayınları, Ankara.